

DIEMEN IN DE TWEEDE WERELDOORLOG

In 1939 kreeg de Rooms Katholieke Staatspartij in Diemen een kwart van de 3.000 stemmen. De Christelijke Historische Unie, de partij van burgemeester De Geer van Oudegein, werd de tweede partij van Diemen. Zijn partij kreeg net iets meer stemmen dan de sociaaldemocraten. Een paar honderd inwoners van Diemen hadden op de NSB gestemd.

▲ In januari 1985 werd uit het weiland van Cor Hennipman in Overdiemen de motor opgegraven van de Wellington. Het toestel van de Royal Australian Air Force stortte hier op 12 juni 1943 neer. De motor wordt in het depot van het Saan Museum bekeken door familieleden van de omgekomen vliegers. Op 14 juni wordt de motor als monument geplaatst op Fort Diemerdam (foto Wiard Krook).

NOTENDOP

Alle clichés over de Tweede Wereldoorlog kunnen in Diemen met een voorbeeld geïllustreerd worden. Stuntelend optreden na de inval van de Duitsers, een weifelende burgemeester, helden en schurken, gedeporteerde joodse inwoners, verraders, goede en slechte boeren, rommelende kruideniertjes, zwarthandelaars, onderduikers, opportunisten,

meedogenloze maatregelen van de bezetter, een neergehaald vliegtuig van de RAAF, executies langs de weg, een treinbeschieting, de glorieuze intocht van de bevrijders, kaalgeschoren meisjes op een kar. Allemaal verweven met persoonlijke verhalen, getuigenissen en herinneringen van Diemenaren. Bepaald geen grijs beeld.

TREINBESCHIETING

Sommige gebeurtenissen springen er uit als het over Diemen en de oorlog gaat. Zoals de treinbeschieting op 6 september 1944. Toen het erop leek dat de bezetting ieder moment afgelopen was, probeerden NSB'ers per

▲ De lege vlakte na de afbraak van een hele woonwijk. De Duitsers besloten in 1943 dat ze schootsveld moesten hebben om Amsterdam te kunnen verdedigen (foto A. Magrijn-Hooiveld).

trein te vluchten. In Diemen zag een aantal mensen toevallig de Spitfires aankomen die even later met een hels lawaai de trein tweemaal met kogels doorboorden. Toen de trein tot stilstand kwam, waren er 37 doden en tientallen zware en lichte gewonden.

NSB

In Diemen woonden ruim 200 mensen die in 1939 NSB hadden gestemd. Dat was relatief niet veel, maar de nationaalsocialisten waren tamelijk hecht georganiseerd. Niet dat Diemen na de bezetting in de greep kwam van de nationaalsocialisten, maar met leden op vitale plekken in de samenleving (een arts, een postbode, middenstanders, verenigingsmensen en een waarnemer die in Amsterdam de nazi's bijpraatte over Diemen) wisten ze veel van de overzichtelijke Diemense samenleving van 5.900 mensen. Dat gegeven zorgde ervoor dat veel inwoners op hun hoede waren. Vooral joden, onderduikers en politiek andersdenkenden stonden bloot aan de mogelijkheid van verraad. Bescherming van het gezag in Diemen hoefden ze niet te verwachten. Zo bleek de burgemeester niet in staat te zijn joodse inwoners te beschermen tegen een gedwongen vertrek uit Diemen. Ook niet toen een Diemense politieagent een joods gezin ophaalde in de Jan Bertsstraat. Een bewoner van deze straat, de heer Zeeman, schreeuwde furieus naar de agent dat hij dit ooit zou bezuren. Een staaltje van grote moed. De agent werd na de oorlog inderdaad bestraft.

WERKKAMP BETLEM

Tot meer dan 50 jaar na de oorlog wist in Diemen bijna niemand dat er op de plaats van het oude ontspanningsoord Betlem van mei tot oktober 1942 een werkkamp was voor joodse dwangarbeiders. Op 2 oktober 1942 zetten zwaarbewapende Duitse militairen hier alle joodse mannen

▲ Op 8 mei 1945 trokken The Seaforth-Highlanders of Canada in Diemen over de Hartveldseweg naar Amsterdam. Bij de gehate bunkermuur werden zij massaal toegejuicht (foto S. de Boer).

op een boot naar Amsterdam. Bij het Muiderpoortstation zagen de mannen hun familieleden die van huis waren gehaald. Een trein van de N.S. vervoerde hen direct naar Kamp Westerbork. Zo ook dwangarbeider op Betlem Levie de Lange, met zijn vrouw en 15 kinderen. Na hun deportatie van Westerbork naar Polen kwam alleen Levie terug.

ONDERDUIK EN VERZET

In Diemen woonden ook principiële en moedige mensen. Mensen als Peter Roelofs die op grote schaal persoonsbewijzen vervalste en Arie Nieuwpoort die distributiebonnen achterover drukte voor de onderduik. In Diemen waren veel onderduikadressen: bij boeren, op Fort Diemerdam, in fabrieken, in tuinhuisjes en in gewone huizen in alle straten van Diemen. Het in huis hebben van onderduikers bracht enorme risico's met zich mee. Een paar keer werden onderduikers vrijwel zeker verraden, maar toch haalden velen het einde van de oorlog. Een andere vorm van verzet vond plaats aan de Ouderkerkerlaan waar de weduwe Jeanne de Wild een kantoorboekwinkel annex drukkerij had. In de kamers boven de winkel verleende zij gastvrijheid aan verzetsmensen die af en toe even moesten bijkomen van de stress en de inspanningen. De drukkerij was het domein van haar neef Andries. Samen met Henk Hos en Wim Speelman vervaardigde hij 's nachts duizenden exemplaren van het illegale Vrij Nederland.

AFBRAAK WOONWIJK

Toen de Duitsers medio 1943 een verdedigingslinie rond Amsterdam aanlegden, wilden zij in Diemen een woonwijk die in het schootsveld lag, afbreken. Zij plaatsten midden op de Hartveldseweg een tankmuur van twee meter hoog met aan de flanken bunkers.

▼ De kantoorboekhandel annex drukkerij van Jeanne de Wild aan de Ouderkerkerlaan 7. Hier verbleven veel verzetslieden om even bij te komen. In de drukkerij werd het illegale blad Vrij Nederland gestencild en later gedrukt (foto coll. HKD).

◀ Op 4 oktober 2019 legde de Duitse kunstenaar Gunter Demnig in Diemen struikelstenen voor woningen van joodse Diemenaren die in de oorlog werden gedeporteerd en vermoord (foto Jan Sikking).

Daarna moesten alle gebouwen van de Diemerakade tot aan de stadszijde van de Jan Bertsstraat weg. De Duitsers stuurden de tegenspuiterende burgemeester De Geer van Oudegein met verlof. De nieuwe NSB-burgemeester Guépin regisseerde daarna de afbraak. In een tijdsbestek van een maand werd 30% van de Diemense woningen vernietigd. De meeste uit hun woningen en zaken verdreven Diemenaren, kregen een woning in de Amsterdamse Transvaalbuurt. Daar waren kort daarvoor alle joden, ook voormalige joodse inwoners van Diemen, gedeporteerd.

KINDERUITZENDINGEN NAAR HOLWERD

In de hongerwinter zorgde dominee Diepersloot ervoor dat 125 Diemense kinderen bij pleeggezinnen in zijn vorige standplaats Holwerd mochten verblijven. Voor het transport vorderde burgemeester Guépin alle beschikbare vrachtwagens in het dorp. De vrachtwagens keerden met een flinke lading voedsel terug in Diemen: schapenvlees, aardappelen en bonen.

BEVRIJDING

De bevrijding in Diemen op 8 mei 1945 werd massaal gevierd. Met dikke rijen blije en zwaaiende mensen. Maar er was ook een kar die met kaalgeschoren meisjes door het dorp trok. Voor sommigen begon het wachten op berichten over het lot van verdwenen familie en vrienden. Burgemeester De Geer van Oudegein keerde terug. Hij richtte het vizier al snel op de wederopbouw.